

Гонюкова А. В., завідувач кафедри суспільно-політичних дисциплін і правознавства Інституту лідерства та соціальних наук Київського університету імені Бориса Грінченка, доктор наук з державного управління, доцент;
Мартіросян О. І., завідувач кафедри суспільно-політичних дисциплін і правознавства Інституту лідерства та соціальних наук Київського університету імені Бориса Грінченка, Україна

ПРОБЛЕМИ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ПРОЦЕСІВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

У статті визначено головну мету освіти дорослих, її роль та напрям розвитку в контексті євроінтеграції й глобалізації, необхідність осмислення та впровадження дистанційної освіти для дорослих.

Ключові слова: *освіта дорослих, неперервна освіта, навчання протягом життя, андрагогіка, європейська інтеграція, людські ресурси, доросла особистість, професійна підготовка, дистанційне навчання, освітній процес.*

Актуальність. Природа сучасних знань, що характеризуються розширенням та оновленням, відповідає концепції безперервної освіти. Всесвітня конференція у Парижі сформулювала одне із основних завдань вищої школи ХХІ століття — забезпечення можливості отримання вищої освіти протягом всього життя.

Комісія з питань інформаційного суспільства Євросоюзу підкреслила: якщо Європа не зможе швидко й ефективно адаптуватися до інформаційних технологій, її чекає не тільки втрата конкурентоспроможності щодо США та азійських країн, а й зростання соціального відчуження в європейських державах. Переважна більшість європейських країн започаткувала освітні ініціативи: проекти «Супермагістралі в освіті — шлях уперед» з 1995 р. у Великобританії, «Школа в мережі» у Німеччині тощо.

Визначення безперервної освіти міститься в Рекомендаціях про розвиток освіти дорослих, прийнятих ХІХ сесією Генеральної конференції ЮНЕСКО у 1976 р. У підсумкових документах конференцій у Гавані, Токіо, Бейруті, Палермо підкреслюється, що навчання протягом життя з метою особистого й професійного розвитку, зміни роду занять, відповідність пропозиції та попиту на висококваліфіковані кадри має вирішальне значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Свої погляди на розв'язання даної актуальної проблеми висловили Ананьев Б. Г., Аносов І. П., Астахов В. І., Бакіров В. С., Вершловський С. Г., Громкова М. Т., Кремень В. Г., Кулюткін Ю. Н., Ничкало Н. Г. Огієнко О. І., Олійник В. В., Сергеева Л. М., Пуцов В. І., Сігаєва Л. Є., Скрипник М.,

Шарко В. Д. Праці цих учених були покладені в основу нашого дослідження напрямів розвитку освіти для дорослих.

Мета: на основі системного аналізу та на засадах практичного історизму й суспільних фактів визначити роль освіти дорослих на сучасному етапі в контексті євроінтеграції й процесів глобалізації та напрям її розвитку.

Головна мета освіти дорослих як соціокультурного явища — це потреба дорослої людини у самореалізації та прояві всіх знань, навичок і потенційних професійних можливостей в інформаційному суспільстві.

Гуманізація та демократизація суспільства, інтелектуалізація праці, швидка зміна педагогічних технологій та зростання соціальної ролі дорослої особистості вимагають від освіти дорослих не лише вдосконалення професійної підготовки фахівців, а й створення умов для задоволення освітніх потреб та самореалізації кожного громадянина України.

Головним об'єктом і суб'єктом навчання в освіті дорослих є доросла особистість, якій притаманна неповторна природна індивідуальність, сформована власним досвідом, ціннісними орієнтирами та установками світосприйняття.

З цього приводу дослідник Б. Г. Ананьєв наголошував, що «життєвий шлях людини — це історія формування й розвитку особистості в певному суспільстві, сучасника певної епохи й ровесника певного покоління» [1, 12].

Збільшуючи здатність дорослих людей як членів суспільства для повноцінного функціонування, освіта дорослих як неперервний навчальний процес сприяє більшій соціальній згуртованості, справедливості, подальшому духовно-інтелектуальному розвитку дорослого покоління.

Важливим на сьогодні є не тільки суспільна необхідність забезпечення різних вікових категорій процесом навчання, а й те, що освіта дорослих застосовує науку педагогіку як практичну закономірність особистісного зростання дорослих для реалізації свого освітнього й професійного потенціалу. Відповідно до сучасних реалій, можна стверджувати, що освіта дорослих — це підрозділ педагогіки, який розкриває соціокультурні проблеми адаптації дорослої людини до перетворень, що відбуваються в суспільстві [8, 90].

З цього приводу, дослідник Ю. М. Кулюткін зазначає, що освіта дорослих як неперервний процес повинна сприяти утвердженню особистості як найвищої цінності суспільства, виступати гарантом проти її знеособлення в умовах ринкової економіки, надавати можливості самореалізації дорослої людини у професійній діяльності.

Неперервна освіта дорослих відбиває глобальну концепцію «єдності світу», згідно з якою всі структурні складові людської загальнокультури

турної цивілізації взаємопов'язані та сприяють реалізації гуманістичного напрямку освіти, оскільки у центр всіх освітніх перетворень висувається людина.

Слід зазначити, що цивілізаційні процеси, що відбуваються у суспільстві ХХІ ст., активно впливають на соціально-економічні зміни в Європі, Азії, Україні й визначають напрямки розвитку вищої освіти загалом, так і освіти дорослих. У сучасних умовах соціальних змін освіти дорослих як соціально-педагогічне явище й соціальний інститут по життєвої освіти розглядається не тільки як складова неперервної освіти, а й як процес життєвої самореалізації, оволодіння певними знаннями і, навіть, новою професією.

Підкреслюючи вище сказане, дослідниця Ничкало Н. Г. наголошує, що «основним завданням освіти дорослих є її чітка соціально-педагогічна спрямованість, а саме: розвиток талантів, високих моральних якостей, збагачення знань на основі інтелектуального потенціалу, забезпечення народного господарства кваліфікованими фахівцями» [9, 13].

Роблячи акцент на суспільство «освічених людей», дослідниця М. Г. Громкова наголошує, що «доросла людина завжди буде головним суб'єктом в освітньому процесі де проявляється взаємодія людини і суспільства, яка спрямована не тільки на формування професіоналізму, але й на гармонійні стосунки з оточуючим світом» [5, 49].

Доросла людина в процесі навчання, діяльності, спілкування формує свою громадянську позицію, світогляд, професійне обличчя, а неперервний процес навчання дорослої людини формує її як громадянина, фахівця, яка налагоджує взаємовідносини з колективом, групою, педагогами, громадським об'єднанням. Доросла людина як частина соціуму особливо сприймає оточуючу інформацію, певні факти, момент спілкування в колективі, має бажання працювати на користь суспільства [12, 51].

На думку дослідниці Сігаєвої Л. Є., «освіта дорослих має глибоку соціальну обумовленість, при якій відбувається значний ріст знань у всіх сферах науки, техніки й культури; відбувається розвиток демократичних починань, які сприяють активній соціальній позиції та кардинально змінюють життєвий і професійний шлях кожної людини» [11, 21].

Аналізуючи процес неперервного навчання дорослих, дослідник І. П. Аносов зазначає, що «нові підходи в освіті дорослих передбачають формування нової, інформаційної культури дорослої особистості, формування її світогляду, а це означає необхідність її загальної переорієнтації в освітньому й життєвому просторі» [1, 54].

Для того, щоб світ став ближче до людини, щоб вона могла жити повноцінним життям, бути відкритою до світу, дорослій людині необ-

хідно професійно й особистісно реалізуватися, а її праця — повинна стати для неї засобом самовираження й реалізації індивідуальних здібностей [13, 181].

Завдання освіти дорослих на сучасному етапі полягає не лише у збагаченні людини певними знаннями, а й у збереженні її професійної компетентності впродовж всього життя. Основний сенс освіти дорослих, як це зазначено в документах ООН, ЮНЕСКО та освітніх програмах більшості розвинених країн світу, полягає у принциповій зміні стратегій вищої школи (формування високоосвіченої людини, інтелігента, який розуміє необхідність самовдосконалення протягом всього життя й самовідданого служіння людям).

В документах ЮНЕСКО ще на початку 1970-х рр. була конкретно сформульована мета освіти дорослих, що базується на комунікативній та гуманістичній функціях освіти. «Ми, перш за все, хочемо, — записано в Декларації «Про право на здобуття знань», — дати всебічну освіту всім людям, усьому людству, а не якимось окремим особам, не обмеженому і навіть не багатом, а всім людям разом і окремо, молодим і старим, багатим і бідним, знатним і простим, чоловікам і жінкам — усім, кому судилося в цьому світі народитися людиною. Це необхідно для того, щоб нарешті всі представники роду людського могли стати освіченими — люди будь-якого віку, будь-якого соціального походження, обох статей у всіх країнах... Так само як весь світ є школою для всього роду людського від початку існування й до самого кінця, так і все життя є школою для кожної людини від колиски до могили... Людині в будь-якому віці судилося навчатися, при чому в неї мета навчання і є метою життя» [4, 29]. Як підтвердження цих істинних слів, на сьогодні освіта — як процес і найбільша галузь трудової діяльності дорослого населення, у розвинених країнах світу охоплює 30 % дорослого населення.

Вимоги до реалізації ідей освіти дорослих виразно звучать в програмних документах Української держави (Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття») (1993), Національна доктрина розвитку освіти (2002)), де найважливішим завданням вищої школи визнається виховання людини, її професійна підготовка та формування готовності жити в сучасних, швидкозмінних умовах.

Дослідниця Огієнко О. І. зазначає: «Освіта дорослих стає ключовою цінністю суспільства знань, створюючи умови для збагачення творчого потенціалу дорослої людини впродовж життя [12, 14].

Дорослі, як соціокультурна спільнота, в освітньому просторі свого життя покликана освоювати соціальні ролі у професійній, громадсько-політичній, моральній та інших сферах життєдіяльності суспільства.

Дослідниця Марина Скрипник, зосереджуючи увагу на проблемах вітчизняної теорії та методики навчання дорослих, наголошує: «... історія андрагогіки як науки й окремого потоку гуманітарного знання, взаємодіє в синергетичних відношеннях з історією педагогіки, психологією, культурологією, філософією, економікою, етикою, статистикою, історією, соціологією, політологією. Ця взаємодія є основою процесу накопичення знань дорослими у сфері професійно-педагогічного знання й соціальної практики» [17, 10].

На сьогодні оновлене українське суспільство — це складне демократично-перехідне суспільство, яке повинно зберегти базові освітні вартості, які визначили його економічні й соціокультурні орієнтації. Саме тому на сьогодні освіта дорослих як соціокультурне явище й інститут позитивної освіти постає культурною моделлю колективної свідомості.

Доречно зазначив дослідник В. В. Олійник: «... освіта й навчання дорослих стають центральною ланкою політики розвитку людських ресурсів, що має запровадити будь-яка організація. Тому суспільство, яке претендує на статус «європейського» повинно враховувати потреби кожної категорії дорослих громадян, використовувати потенціал досвіду старшого покоління як його культурно-історичну спадщину» [13, 42].

Глибокі соціальні перетворення, що відбуваються в нашій країні на фоні демографічної кризи, гостро ставлять питання професійної підготовки населення. Освітні заклади мають оперативно реагувати на запит робочої сили відповідної кваліфікації. За останнє десятиліття прослідковується тенденція посилення впливу нових інформаційних технологій на навчально-виховний процес як у середній загальноосвітній школі, так і у коледжі та вищому навчальному закладі. Однією із основних цілей навчання стає формування інформаційної культури у тих, хто навчається. Саме концепції дистанційного навчання найповніше відповідають задоволенню цих вимог. Дистанційна освіта пропонує будь-якому учню неформальний процес самонавчання за місцем проживання. Більш того, для багатьох професій з'явилась необхідність безперервної освіти протягом усього професійного життя особистості.

Дистанційне навчання сприяє формуванню вмінь працювати з інформацією, розвитку комунікативних здібностей, підготовці особистості «інформаційного суспільства», формуванню дослідницьких вмінь, відпрацюванню навиків приймати оптимальні рішення, можливості поглибленого і більш повного засвоєння сучасного, оперативного навчального матеріалу.

Висновок. Зазначаємо, що значне місце у трансформації існуючої системи соціально-освітніх відносин, у формуванні елітарної свідомості

дорослого і молодого покоління належить науці педагогіці. Саме освіта дорослих як один з найважливіших інститутів суспільства, що виконує функції передачі та поширення знань, вмінь, цінностей і норм одного покоління до іншого, через процес позиттивного навчання спроможна закласти основи для становлення суспільної загальнонаціональної культури. У світовій практиці дистанційне навчання зарекомендувало себе як достатньо ефективне. Воно пов'язане з використанням педагогічних технологій, що відтворюють сутність особистісно орієнтованого підходу та сприяють формуванню критичного творчого мислення. Впровадження дистанційної освіти як нової форми навчання для дорослих стало новим словом у розвитку сучасної андрагогіки і вимагає подальшого осмислення та впровадження.

ДЖЕРЕЛА

1. Ананьев Б. Г. Человек как предмет познания / Б. Г. Ананьев. — СПб.: Питер, 2002. — 288 с.
2. Аносов И. П. Педагогична антропология : навч. посіб. / И. П. Аносов. — К. : «Твім Інтер», 2005. — 261 с.
3. Астахов В. И. Система образования Украины в поисках ответов на глобальные вызовы эпохи / В. И. Астахов // Новий колегіум. — 2004. — №5/6. — С. 12–14.
4. Бакіров В. С. «Суспільство знань» та трансформація вищої освіти / В. С. Бакіров // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства : збірн. наук. пр. : У 2-х т. — Т.1. — Х. : ВЦ Харківськ. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна, 2006. — С. 29.
5. Вершловський С. Г. От педагогики к андрагогике / С. Г. Вершловський // Университетский вестник. — М. ; СПб., 2003. — Вып. № 1. — С. 31–33.
6. Всемирная декларация о высшем образовании для XXI века. Принята ЮНЕСКО, Париж — (5–9 октября) 1998 г. // Весник высшей школы. — 1999. — № 3. — С. 29–34.
7. Громкова М. Т. Андрагогика: теория и практика образования взрослых / М. Т. Громкова. — М. : ЮНИТИ, 2005. — 496 с.
8. Кулюткін Ю. Н. Психология обучения взрослых / Ю. Н. Кулюткін. — М., 1985. — С. 51.
9. Мартіросян О. І. Освіта дорослих в контексті розвитку неперервної освіти / О. І. Мартіросян // Україна як символ вічних духовних цінностей : іст.-педагог. нар. — К. : «Мімніум», 2009, — 112 с. — С. 72.
10. Непрерывное образование в контексте образовательных реформ в Украине ; под общей ред. В. И. Астаховой. — Х. : Изд-во НУА, 2006. — 300 с.
11. Ничкало Н. Г. Науково-методичне забезпечення — ключова умова розвитку педагогічної системи / Н. Г. Ничкало // Професійно-технічна освіта. — 2006. — С. 12–14.

12. Огієнко О. І. Андрагогічний підхід у неперервній освіті дорослих : метод. реком. — К. ; Суми: Сумський ДПУ ім. А. С. Макаренка, 2007. — 40 с.
13. Олійник В. В. Управління розвитком професійно-технічного закладу : навч.-метод. посібник / В. В. Олійник, Л. М. Сергєєва. — К. : АртЕК, 2010. — 176 с.
14. Пуцов В. І. Теоретичні основи розвитку післядипломної освіти як невід'ємної складової неперервної освіти / В. І. Пуцов // Післядипломна освіта в Україні. — 2007. — № 2. — С. 7—11.
15. Сігаєва Л. Є. Концепція розвитку освіти дорослих в Україні / Л. Є. Сігаєва. — К. : «ЕКМО». — 2009. — 44 с.
16. Сігаєва Л. Є. Неперервна освіта дорослих: історико-педагогічний аналіз / Л. Є. Сігаєва, О. І. Мартіросян // Педагогічний процес: теорія і практика : зб. наук. праць, вип. № 3. — К. : Інтертехнодрук, 2007, — 276 с. — С. 181.
17. Скрипник Марина. Історія андрагогіки: генезис, основні тенденції, біографії вчених у контексті нового історизму / Марина Скрипник // Імідж сучасного педагога; Полтав. обл. ін.-т післядипломної пед. освіти ім. В. Остроградського. — № 10 (109). — 2010. — С. 10—11.
18. Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору / В. Г. Кремень. — К. : Пед. думка. — 2009. — 520 с.
19. Шарко В. Д. Андрагогічний підхід до організації навчання вчителів в системі післядипломної освіти / В. Д. Шарко. — Херсон, 2003. — 96 с.

В статье определена главная цель образования взрослых, его роль и направление развития в контексте евроинтеграции и глобализации, необходимость осмысления и внедрения дистанционного образования для взрослых.

Ключевые слова: образование взрослых, непрерывное образование, обучение в течение жизни, андрагогика, европейская интеграция, человеческие ресурсы, взрослая личность, профессиональная подготовка, дистанционное обучение, образовательный процесс.

The article deals with aim of adult education, its role and direction of development in the context of European integration and globalization, necessity of understanding and implementing distance education for adults.

Key words: adult education, continuous education, lifelong learning, andragohika, European integration, human resources, adult personality, training, distance learning, the educational process.